

OBICEIURI, MORAVURI ȘI MENTALITĂȚI ÎN CHIȘINĂUL INTERBELIC

Doctor în istorie (2013), cercetător științific coordonator, șefa Arhivei Științifice Centrale a AȘM aflată în subordinea Universității de Stat din Moldova.

Preocupările științifice: ansamblul istoriei moderne și contemporane cu focalizare pe spațiul pruto-nistean, relații interetnice, minorități naționale/etnice, problema transnistreană, istoria armenilor, refugiați, istoria medicinei, mentalități, identitate/alteritate, cotidian, studii de istorie orală, cercetări enciclopedice.

A publicat peste 200 de studii și articole științifice apărute în reviste și culegeri din Republica Moldova, România, Armenia, Lituania, Germania, Ucraina, Federația Rusă, Serbia, inclusiv volume pe teme de istorie contemporană. Cele mai recente volume: *Istoria contemporană: dicționar enciclopedic*, Chișinău, Editura USM, 2023, (coautor); *Profesorul Vladimir Potlog (1927–2022): Povestea vieții. Studiu de istorie orală*, Chișinău: Lexon-Prim, 2022, (coautor); *Istoriografia separatismului transnistrean (1989–2005)*. Ediția a doua revăzută și adăugită, Chișinău: Lexon-Prim, 2021; *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)*, Iași: Lumen, 2015 etc.

Lidia PRISAC

Obiceiuri, moravuri și mentalități în Chișinăul interbelic

Rezumat. Ancorat la realitățile interbelice, Chișinăul a fost marcat de schimbări profunde la nivelul caracterului său distinctiv, având loc o simbioză dintre vechi și nou, dintre moștenirea culturală a perioadei țariste și a celei noi instituite, românești. Cu toate acestea obiceiurile, moravurile și mentalitățile sunt cele mai greu de schimbat în cadrul unei societăți. Marcat profund de manierele caracteristice lumii ruse și a amalgamului multicultural persistent, trăsăturile de comportament al chișinăuienilor perioadei interbelice înscrie tendințe de consolidare a unui specific regional. Surprinși într-un spațiu al confortului, drept generator al unei „somnolențe cotidiene”, locuitorii Chișinăului creează impresia unor persoane pasive, resemnate, contemplative și cu suflet domol. În același timp, cei din partea locului, par să fie de o ospitalitate nemaîntâlnită. Din inerție, în mediul urban continuă perpetuarea obiceiurilor, tradițiilor și moravurilor de familie raportate înaltei societăți, în conformitate cu tradițiile patriarhale țariste. Cultivate în familie, școală și biserică, societatea chișinăuiană pare să perpetueze principii și valori morale sănătoase, produse de un cod al bunelor maniere bazat pe bunul simț, respect reciproc, corectitudine, cinste, omenie, onestitatea etc. În același timp, conduita orașenilor gravitează de multe ori între moralitate, religiozitate și superstiții, locuitorii fiind puși în situația de a alege între principiile morale și „plăcerile” existențiale.

Cuvinte cheie: obiceiuri, moravuri, mentalități, Chișinău, perioada interbelică.

Customs, morals and mentalities in interwar Chișinău

Abstract. Anchored to the interwar realities, Chișinău was marked by profound changes in its distinctive character, with a symbiosis between the old and the new, between the cultural heritage of the Tsarist period and the newly established, Romanian one. However, customs, mores and mentalities are the most difficult to change within a society. Deeply marked by the manners characteristic of the Russian world and the persistent multicultural amalgam, the behavioral traits of the Chișinău residents of the interwar period show tendencies to consolidate a regional specificity. Caught in a space of comfort, as a generator of a “daily drowsiness”, the inhabitants of Chișinău create the impression of passive, resigned, contemplative and calm-hearted people. At the same time, the locals seem to be of an unprecedented hospitality. Out of inertia, in the urban environment, the perpetuation of customs, traditions and family mores reported to high society, in accordance with the patriarchal Tsarist traditions, continues. Cultivated in the family, school and church, Chișinău society seems to perpetuate healthy moral principles and values, produced by a code of good manners based on common sense, mutual respect, fairness, honor, humanity, honesty, etc. At the same time, the conduct of the townspeople often gravitates between morality, religiosity and superstitions; the inhabitants being forced to choose between moral principles and existential “pleasures”.

Keywords: customs, morals, mentalities, Chișinău, the interwar period.

Ancorat la realitățile interbelice, Chișinăul a fost marcat de schimbări profunde la nivelul caracterului său distinctiv, având loc o simbioză dintre vechi și nou, dintre moștenirea culturală a perioadei țariste și a celei noi instituite, românești. Cu toate acestea obiceiurile, moravurile și mentalitățile sunt cele mai greu de schimbat în cadrul unei societăți. Astfel, în cele ce urmează voi încerca să creionez cum au evoluat acestea într-o perioadă în care orașul a fost supus unor transformări politice, socio-economice și culturale majore, racordate la tendințele spiritualității românești și a celei europene în ansamblu.

Trăsături de comportament. Încă la 1919, Mihail Sadoveanu în călătoria sa prin Basarabia remarca locuitorii ținutului, înzestrați cu inteligență și emotivitate. Acesta prezintă oamenii ca fiind sociabili, vorbind cu plăcere, fapt care determină sesizarea mentalității, percepția de sine, dar și atitudinea locuitorilor față de vechea și noua ordine politică etc. Totodată, M. Sadoveanu remarcă la lumea din Basarabia trăsături deloc elogiabile în Occident, dar pe care acesta le consideră calități superioare. Fără a le fixa un chip etnic definit [...] [1, p. 143], numiți toți moldoveni, el îi vede, deveniți, în urma încercărilor timpului, pasivi, resemnați și contemplativi cu suflet domol. Astfel, lui Sadoveanu îi datorăm fixarea felului de-a fi a localnicilor din perspectiva unei paradigme simbolice măgulitoare: modești, drepți, realiști, ospitalieri, săritori la nevoie, iubitori de glie, buni și blajini. Dar dincolo de descrierile mitologizante, Sadoveanu surprinde neapărat realitățile anului 1919, cu problemele identitare ale populației generate de politica țaristă, cu rusificarea aproape peste tot a locuitorilor și lipsa conștiinței naționale mai ales la cei tineri [2].

În ceea ce privește capitala Basarabiei, Sadoveanu observa că regășenii erau diferiți în raport cu locuitorii Chișinăului, ceea ce îi lua prin surprindere, mai ales, pe ultimii. Nemărginită a fost „mirarea localnicilor când au văzut făcând invazie lumea de peste Prut”, „furnicând așa de repede în toate părțile”, încât evreii din oraș „cereau lămuriri [...]: de ce fug așa, pe cine alungă,

ce urmăresc, de ce se scoală așa de dimineață [...], «[...] noi ne-am speriat», mărturiseau ei”. Liniștea blajină și încetineala, conchide Sadoveanu, par să fi fost „o veche și serioasă boală împăratească” [3, p. 1].

Prim-ministrul Alexandru Marghiloman, care a vizitat Chișinăul la 26–27 martie (st. v.) 1918, cu ocazia votării de către deputații Sfatului Țării a Declarației de unire a Basarabiei cu România, se arăta revoltat și amuzat deopotrivă, datorită tabieturilor rusești ale locuitorilor, care, spunea el, „se trezesc târziu, lucrează puțin și mănâncă mult” [4, p. 467].

Potrivit altor relatări din 1935, diminețile de vară în Chișinău par să nu se fi schimbat cu nimic din cele relatate de Alexandru Marghiloman – „nicăieri altundeva nu-s mai pline de grija pântecului și dereticatului, amiezele mai parfumate de mirosul mâncărilor și serile mai prielnice odihnei, sub umbra de salcâmi” [5, p. 536].

Moleșeala și lenea orășenilor observată de regășeni a fost relevată și de Gh. Bezviconi: „Basarabienii constau dintr-un amestec straniu și nu de cea mai bună calitate. Lenea acoperea cu un fel de mușegai țăranul și moșierul [...]. Dacă în sat apărea un meșteșugar dibaci sau un țăran iute, se adeverea că provine din Podolia. Dar curând, balta locală înghițea veneticul. Același lucru se întâmpla și cu pătura moșierească. Aici se trăia nu din venit, dar din toată averea, se cheltuia generos, deși neîndemânatic. Cele mai bune vinuri se consumau pe loc, cauză pentru care faima vinurilor din Crimeea, injust o întrecea pe a celor basarabene. Rușii își pierdeau aici amploarea, polonezii amabilitatea, grecii și armenii – spiritul întreprinzător. Locuitorii primeau coloritul basarabean și chiar, naționalitatea. Astfel, [...] ei se înscriau după 1918” [6, p. 126].

Ion C. Teodorescu constată, în amintirile sale, felul primitiv al chișinăuienilor, ce-i adevărat a celor de la periferia orașului. „În adevăr figurile radioase și mâinile întinse ale celor ce ne ies înainte pe peron, ale gazdelor noastre, căci suntem așteptați aici, ne înveslesc repede și ne fac să nădăjduim într-o petrecere plăcută în capitala Basarabiei” [7, p. 1-2].

Scrisorile din anii 1920, ale unui emigrant rus, conțineau remarci despre bunătatea și mărinimia locuitorilor orașului: „La Chișinău am trăit bine materialicește, în comparație cu viața mea de refugiat, fiind încălzit și moral de ospitalitatea gazdelor și noilor mei amici. Uneori ieși tratat mai bine de străini ca de rude. Cu toate că starea materială este mai grea, în comparație cu trecutul, nu au luat aproape nimic pentru internat, ci au făcut o colectă în toată familia, adunându-mi 10 000 lei pentru călătoria mea. Atitudinea duioasă, pe care nu am văzut-o la Paris, printre amici și rude. Și atitudinea personală față de mine și avântul patriotic. Dacă toată emigrația ar fi astfel ca amicii mei noi? Astfel a fost față de mine Mar. Const. Rășcan, gazda mea, o femeie model «Turghenev», una din cele patru surori grațioase ale lui Lascăr [...]. O rasă frumoasă, tipuri de femei [...] deși n-au sânge rusesc. M-am văzut într-o societate internațională, greco-moldovo-georgiană” [8, p. 417-418, doc. 285].

În cu totul altă extremă se deplasează percepția reporterului Geo Bogza, după călătoria sa făcută între 1932 și 1934, propunându-ne o imagine specifică a Basarabiei fără pitoresc și idealizări, o cronică lucidă și șocantă a realității, care ne deschide văzul către tragismul și derizoriul existenței cotidiene. Acesta circumscrie locuitorii Basarabiei într-un univers inundat de noroi, gropi, smoală, ploșnițe, păduchi și boli. Provincia este ostracizată fără rezerve, oamenii ei sunt neputincioși, nefericiți, ignoranți și dezrădăcinați ca în infernul dantesc. La marginea civilizației totul stagnează sub imperiul răului, al mizeriei morale și ancorării în declin. Geo Bogza nu mai este entuziasmat de pitorescul etnografic al locului și nici de ospitalitatea localnicilor. Chișinăul este descris, aproape cu voluptate, în detalii atroce: „Mahalale mai tenebroase și mai pline de mister ca ale Chișinăului nici la Londra n-ai să găsești. [...] Mahalalele tenebroase erau singurele care mă interesau. O fi oare mai teribile ca la Londra? Posibil că da. N-aveam nici un motiv să mă îndoiesc, când pe seama orașului circulă atâtea zvonuri, când situația pe capitală a celei mai blestemată provincii te face să bănuiești că aici s-au scurs toate ororile

Basarabiei și s-au luat la întrecere una cu alta. Ulițe infecte, boli, mizerie, viață de câine, aici se vede că și-au dat mâna lor canceroasă și au pornit la un asalt nemilos împotriva oamenilor. Să străbat încă odată locurile acestea, să ajung până la fundul mocirlei în care se zbate atât de tragic viața Basarabiei” [9, p. 22-23].

Prin ochii lui Gib Mihăiescu, autorul *Rusoaiței*, aflăm că societatea din orașelul și târgul basarabean zace de regulă într-o „somnolență cotidiană”. Astfel, se poate spune că literatura din perioada interbelică consolidează clișeul general cunoscut despre localnicul dintre Nistru și Prut ca fiind bun și tolerant cu toată gama de sensuri măgulitoare, dar și denigratoare pe care îl presupune, adăugând acestuia câteva ingrediente ale culturii ruse, imaginea acestuia fiind mereu pusă în relație cu cea a vecinilor de la Est [9, p. 24].

O remarcă în legătură cu modul în care citadinii spuneau ora la baterea orologiului Soborului: dacă ceasornicul arată două fără un sfert, atunci la Chișinău s-ar spune – trei sferturi la două, după obiceiul rusesc.

Conduita orașenilor între moralitate, religiozitate și superstiție. În pofida felului imperfect de-a fi al locuitorilor, totuși societatea din Chișinău înscria și norme morale bazate pe principii și valori sănătoase, dezvoltate în cadrul familiei, școlii, bisericii și statului. Despre principiile de organizare a modului de viață al chișinăuienilor găsim informații numeroase și diverse în presa periodică a timpului. Sunt cunoscute acțiuni de binefacere și fapte de miłostenie, de ajutorare a aproapelui, în raport cu oamenii nevoiași.

Tot în presa timpului găsim o serie de remedii pentru curățarea sufletului și a corpului de păcate, și eliberarea spirituală, cum ar fi, de exemplu, postul, despre care se specifică: „Postul cel adevărat este înstrăinarea de răutăți, lepădarea mâniei, depărtarea de pofte, de clevețire, de minciună și de jurământul minciunos [...]” [10, p. 15-18].

Despre moralitatea celor întâlniți peste Prut, N. Iorga menționează următoarele: „Mi

s-a părut – și nu mă înșel – că văd în Basarabia, în ceea ce au lăsat rușii, la fiecare lucru făcut de dânsii o iubire, aş zice personală pentru lucrul făcut statului, comunității, cu banii iroșiți ori ba, să zicem și furați în parte, ai obștii ori ai guvernului. Și am întâlnit pe unde am fost o legătură strânsă între om și misiunea lui, oricare ar fi proporțiile acesteia, care lipsește, prea adesea, la noi, și nu numai la noi, și care în sine, ca fapt moral, e un lucru de admirat” [11, p. 241].

Cu referire la religiozitate, în anul 1926, emigrantul rus Pavel Dolgorukov remarcă faptul că „populația urbană și o parte din cea rurală ține la stilul vechi. Neînțelegerile în privința sărbătoririi Săptămânii Patimilor și a Paștelor. Noul minister al lui Averescu în timpul Săptămânii Patimilor a anunțat libertatea oficerii Serviciului Divin după stilul vechi, în altele, după stilul nou, amestecat. Noaptea Învierii după stilul vechi la o biserică mică (de casă). O mulțime de lume, iar pe urmă *utrene* în stradă, înaintea bisericii. Foarte frumos. Cald, încet, lumânările nu se sting. Am stat la masă la Ciavad până la ora 7 dimineața [...]” [8, p. 417-418, doc. 285].

Potrivit unor schițe și articole ale presei timpului, putem analiza principiile și valorile morale care guvernau modul de viață și mentalitatea locuitorilor orașului Chișinău. Astfel, într-un tabloid se accentua faptul că „sănătatea este darul cel mai prețios, dat omului de Dumnezeu odată cu viața, ca să-l păstreze și să-l înmulțească odată cu viața” [12, p. 97-100]. Tot aici autorul menționează cei mai mari dușmani ai omului: „murdăria [...], aduce toate bolile; aerul stricat, închis; întunericul și umezeala; frigul; lenea; osteneala; lăcomia; gogoleala; frica; hrana proastă și neîndestulătoare, beția etc. Grozavi sunt dinții acestui vrăjmaș care rod încet-încet în sănătate, [...] te fac să-ți risipești averea și să aduci în casă sărăcia; neînfrânarea poftelor trupești, care-l scurg de puteri și-i aduc boalele [...]. Mai presus de toate – împăratul lor [este] întunericul minții, neștiința” [12, p. 98].

Ceea ce se află la polul opus, după cum evidențiază autorul, adică prietenii sănătății sunt: „curățenia; aerul curat; lumina soarelui; căldura; munca; stăpânirea de sine; cumpătarea; hrana fo-

lositoare; înfrânarea; bunătatea; voioșia și pacea; doftorii; lumina științei și învățătura. Mai presus de toate stă stăpânul a toată lumea, Dumnezeu, care ne va ajuta când ne vom ruga lui cu toată inima și cu toată puterea sufletului nostru [...]” [12, p. 100]. Spre final, autorul conchide: „Omul este dator să fie fericit, dacă omul este nefericit, înseamnă că el este de vină” [12, p. 100].

În același context al dezvoltării principiilor morale, într-un alt articol se vehiculează faptul că: „Omul este zidit pentru desăvârșire în bine, pentru apropiere către veșnicul izvor al binelui, pentru unirea cu Dumnezeu [...]. Prin urmare, viața omului trebuie să corespundă cu această menire [...] [13, p. 46-51].

Cu referire la mentalitatea locuitorilor orașului Chișinău sunt interesante impresiile lui Laurențiu Fulga: „La Chișinău, într-adevăr, oamenii sunt altfel. Ei trăiesc intens, trăiesc cu toți porii, cu toată carnea [...] – Da, dar ei trăiesc până și mizeria, cu altă mentalitate. Au o credință. Pe Dumnezeu îl poartă pe piept în partea stângă, au cerul în ochi, au țărâna în gură. Ei înjură, te îngrozesc, dar la biserică sau la un pahar cu rachiu, nu mai sunt oameni, ies din ei încovoiați, devenind un fel de păsări sau plante, sunt altceva în clipa aceea, ceva alb, nedefinit, puri cu toate impuritățile lor exterioare [...] [14, p. 8].

Despre faptul că unii locuitori ai Chișinăului erau superstițioși și apelau la serviciile anumitor clarvăzătoare ne vorbesc avizele din ziare. Spre exemplu, într-un număr al ziarului „Basarabia” din 1920, publicat în limba rusă, populația Chișinăului era anunțată că „în oraș s-a oprit, pentru un timp scurt, o faimoasă clarvăzătoare, care ghicește uimitor de corect viitorul, răspunde la gândurile altora și determină atât prezentul cât și trecutul. Orele de primire a doritorilor sunt între 8:00 dimineața și 20:00 seara. Locația de primire se află pe str. Leovei, nr. 6 (în curte, a patra ușă din dreapta)” [15, p. 4].

Familia între tradiție și nonconformism.

Nivelul de dezvoltare al societății interbelice trebuie privit și apreciat în funcție de principiile morale ale acesteia, cu modul de viață stabilit de către membrii săi, cu regulile nescrise moștenite

din generație în generație, dar și prin completare cu trăsături noi, drept urmare a contextului social-politic și cultural specific anilor interbelici. Punctul de gravitație al dezvoltării și transmiterii moravurilor chișinăuienilor a fost concentrat, în primul rând, în cadrul familiei, consolidat ulterior de școală, viața religioasă, economică, juridică, politică, morală, inclusiv viața publică și privată [16, p. 184-185].

În anii 1920 este evidentă perpetuarea valorilor familiale, ale obiceiurilor, tradițiilor și moravurilor familiei raportate înaltei societăți, în conformitate cu tradițiile familiei patriarhale țariste, dar cu specific etnografic moldovenesc [1, p. 145]. Raporturile dintre copii și părinți, și cele dintre nepoți, formate sub influența mentalității epocii țariste, s-au perpetuat în Basarabia dar pe parcursul perioadei interbelice au dispărut [1, p. 146].

Gh. Bezviconi descrie familia strict din punct de vedere patriarhal, ceea ce înseamnă o supunere fără echivoc față de capul familiei, și în care deciziile sunt luate în exclusivitate de către acesta. În scrierile sale autorul, conturează chiar și un cod moral-social al familiei, una dintre caracteristicile eticii familiale fiind ospitalitatea. O altă tradiție a familiilor din societatea mondenă a Chișinăului era trecerea pe timp de iarnă, din conacul moșiei în casa orășenească, un capitol aparte ținând de organizarea balurilor [6, p. 118-138]. De remarcat faptul că, într-o familie de oraș, cu stare și cu alte standarde de viață, educația copiilor era printre priorități, iar membrii familiei se implicau în această sarcină.

În ceea ce privește actul de constituire a familiei, locuitorii Chișinăului interbelic, erau atenționați de importanța căsătoriei religioase pe lângă cea de ordin civil, fiind condamnat concubinajul și căsătoriile neînregistrate. Unii autori de articole publicate în presa timpului enunță faptul că: „fără solemnitatea religioasă, căsătoria civilă era privită ca și concubinaj [...]” [17, p. 15-18].

Provocări matrimoniale în spațiul urban.

Ritmul de urbanizare și strămutare a populației din mediul rural în cel urban și-a lăsat ampren-

ta asupra vieții private a indivizilor. O dovadă a faptului că în oraș, mai ales celibatarilor le era complicat să pună temelia unei familii în contextul rutinei zilnice, dar și a marginalizării individuale, sunt anunțurile matrimoniale din ziare. Mai mult, unele ziare aveau chiar și Departamente matrimoniale.

Spre exemplu, în revista săptămânală bilingvă română/rusă de satiră și umor *Sfârla/Щелчок* la rubrica matrimoniale, „foarte serioasă”, de altfel (potrivit revistei), erau plasate diferite anunțuri pentru cei care „voiau să se cunoască, în scopul unor întâlniri reciproce, de petrecere a timpului liber, dar și pentru căsătorii” [18, p. 1]. În acest scop, solicitanților li se ofereau mai multe sfaturi, iar în anunțurile expuse, persoanelor li se asigura anonimitatea. De altfel, un rând de anunț costa 10 lei. Din cele câteva avize, în rusă, lăsate la „Departamentul matrimoniale” surprindem câteva. Doresc să fac cunoștință cu un tânăr interesant, de 30-40 de ani, pentru petrecerea timpului liber împreună – posibilă o eventuală căsătorie, pentru dra E.N.; *Funcționar în serviciu public*, bărbat de vârstă medie, dorește să se căsătorească cu o persoană până la 40 de ani. Pe lângă faptul de-a fi drăguță și a avea un caracter bun e de dorit să dețină (dar nu obligatoriu) ceva zestre sau să aibă un serviciu. Doar propunerile serioase să fie adresate către „Departamentul matrimoniale” celui care a prezentat un bilet de 1 000 lei cu nr. 007327; *Total serios*, rog o drăguță, simpatică și bună domnișoară, doamnă sau văduvă să răspundă la îndemnul unui om singuratic. Liniștit, fără viciu consumului de alcool, familist, adresați către „Departamentul matrimoniale” pentru N.S.; *Cu o grațioasă copilă, mică și plăcută* doresc să fac cunoștință cu scopul de-a învăța limba. Rog să fie fixată o întâlnire, voi veni neapărat. S.V.R.; *Blonda* pe care am întâlnit-o pe străzile Reni și Sinadino în pălărie albăstrie, rog să-mi scrie pe adresa pe care ea o știe. Voi răspunde imediat. S.V.M. [19, f. 7 v.].

Viciile orășenilor între norme patriarhale și tendințe degradante. Spre deosebire de lumea rurală, în mediul urban instituția familiei,

precum și sistemul de legături matrimoniale, își schimbă treptat din conotațiile patriarhal-conservatoare fiind atestată tendința infiltrării ideilor de lux și petrecerii în afara familiei [20, p. 5-6].

În anii 1920, preotul A. Luțcan atesta în mediul Basarabiei o „moralitate atât de decăzută, mai ales de la război încoace” specificând: „Cine nu cunoaște situația mereu crescândă a concubinajelor, a copiilor născuți nelegitim, a avorturilor [...] etc.” [21, p. 22]. De remarcă că presa timpului anunța în privința decăderii moravurilor și cazuri cu totul ieșite din comun. De exemplu, în anul 1936, „autoritățile polițienești locale” erau „puse la curent cu un caz” de „substituire de mirese” care fusese plasat în suburbia Poșta Veche. Astfel, „Maria Ghiulan întreținea de mai multă vreme legături de dragoste cu flăcăul Pavel Bulat, ambii de la Poșta Veche. Ca urmare, fata a rămas gravidă, iar tânărul și-a luat angajamentul să se căsătorească. Nunta urma să fie celebrată duminică, pe 11 octombrie. Dar a intervenit un eveniment care a distrus aproape tot planul [...]”. În dimineața nunții, mireasa a „dat naștere unei fetețe dolofane și a fost constrânsă să rămână în pat”. Părinții au fost puși în dilemă „[...]”, invitațiile trimise și [...] până și porcul tăiat”. Părinții fetei, până la urmă au dibuit o soluție salvatoare, „găsind de cuviință să înlocuiască mireasa cu altă fată – Natașa Aghiloei, din suburbia Visterniceni, care a acceptat să joace rolul de mireasă. Falsa mireasă și-a jucat rolul excelent atât la biserică, cât și înaintea nuntașilor. Seara târziu, după terminarea petrecerii, falsa mireasă a vizitat-o pe veritabila mireasă care zăcea în patul de lăhuzie și i-a predat atribuțiile de tânără căsătorită”. În dilemă au rămas doar autoritățile locale, care nu știau dacă acest caz putea fi penalizat de lege, fiind transmis spre pronunție bisericii [22, p. 2].

Divorțul. Practica divorțului în perioada interbelică, în raport cu perioada anterioară era în continuă creștere. De exemplu, în comunele urbane ale Basarabiei numărul divorțurilor între 1932 și 1933 a crescut de la 163 la 176 [23, p. 77]. Chiar dacă putem vorbi despre existența unui cod al bunelor maniere bazat pe principii

care includ bunul simț, corectitudinea, onoarea, cinstea, omenia, onestitatea, respectul reciproc, locuitorii mediului urban erau predispuși de a alege între aceste principii și „plăcerile” vieții [24, p. 327]. Printre cauzele frecvente de divorț figurau: infidelitatea, violența, patima beției, etc.

Beția. Una dintre problemele majore de degradare și demoralizare a societății Chișinăului, care pare să fi fost pusă sub controlul autorităților române, era beția. Bunăoară, într-un raport a Arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului din 3 aprilie 1919 se vehicula faptul că „beția a scăzut și gălăgia, și bătăile s-au împuținat. În centrele orașelor, unde siguranțele erau pline cu bețivi asemenea cazuri sunt rare” [25, p. 44]. Raportul evidențiază și consecințele pe care le-au avut acțiunile întreprinse de autorități pentru controlarea cazurilor de beție, fiind propuse și o serie de măsuri (micșorarea numărului localurilor care comercializează vin și alte băuturi alcoolice; deschiderea acestora la ore fixe; elaborarea unui regulament de eliberare a băuturilor acasă la consumatori numai cu bani numerar; toate aceste măsuri având ca scop final – micșorarea numărului de persoane consumatoare de băuturi alcoolice) [25, p. 46].

Măsurile întreprinse în scurt timp aveau efectul scontat. De exemplu, la 16 martie 1919, Fabrica „Moghiliovski” din Chișinău, specializată pe producerea vinului, solicita un permis de circulație în țară pentru un vagon de spirt [26, f. 263].

Presa periodică a timpului era cea care arăta efectele alcoolismului în rândul populației. Astfel, într-un articol se vehicula faptul că: „[...] împrejurările de după război, au dat alcoolului intensitate, de distrugere în cârdășia cu bolile legate de el. [...] În căruță stau femeile, cu ochii injectați, cu obraji ca coaja de rac fiert, bolborosind cuvinte neînțelese [...]” [27, p. 265-266]. În continuare autorul se întreabă: „Degradare morală? Nu mai e vorba de ea acum, în fața otrăvirii permise, constantă, susținută [...]”. Pericolul cel mare e degradarea fizică [...]. Nu numai beția prin sine este amenințătoare, ea merge mână în mână cu sifilisul și tuberculoza [...]” [27, p. 266].

Potrivit deciziilor luate de către autoritățile religioase „acei ce se dovedesc (din parohieni) că sunt bețivi, înjură de lucruri sfinte, fură, trăiesc în nelegiuire cu soțiile lor, să fie aspru cerțați [...], întâi între mai mulți, dacă cel greșit nu se îndreaptă, să fie spus Bisericii, să se facă proces-verbal, semnat de cât mai mulți creștini [...] și să-l excludă dintre credincioși. Aceste sancțiuni vor deștepta pe mulți și-i vor face să fie mai cu luare aminte asupra vieții lor” [21, p. 22].

Preotul A. Luțcan dădea semnale de alarmă la începutul anilor 1920 în privința creșterii fenomenului beției în întreaga provincie „[...] beția, această plagă a societății a luat un avânt atât de mare în ultimul timp, încât te doare când vezi cum oamenii de bine ai țării n-au grijă de ziua de mâine, îi dau frâu slobod de-ași împrăștia otrava ucigătoare și a stoarce banul din casele sărace, unde grămada de copii plânge de foame, cerând pâine [...]”. Cărciumile ca niciodată au luat naștere în număr îngrozitor de mare, atrăgând în mrejele lor oameni muncitori [...]. Cărciumile se îmbogățesc, își clădesc în orașe case și palate, iar bieții oameni, căzuți robi băuturii, sărăcesc vânzând și bucățica de la gură. Nu-ți ajung cuvinte să zugrăvești urmările acestei patimi, cari totodată, se văd de oricine din viața de toate zilele” [21, p. 22].

Sursele de arhivă pomenesc și situațiile letale de pe urma alcoolismului. Astfel, la 4 septembrie 1920, aflăm că Dropel Marcel, de 63 ani, fiind alcoolic și bolnav, a fost găsit mort în locuința sa din Malina Mică [29, f. 282].

Pentru a diminua numărul considerabil de persoane aflate sub influența băuturilor alcoolice autoritățile au recurs la elaborarea de noi legi și regulamente care stabileau noi restricții pentru populație. În acest sens guvernul român a adoptat Legea nr. 611 din 9 februarie 1919, care fixa taxe de 10 lei /deca cu vin, 5 lei /vin taxat și 6 lei /vin netaxat [25, p. 44].

În corespundere cu același raport, „vânzarea alcoolului a trecut sub controlul statului, ceea ce a avut un efect bun asupra populației [...], după introducerea monopolului asupra alcoolului, vânzarea rachiului fabricat din pâine a scăzut și s-au micșorat bețiile” [25, p. 46].

Drept rezultat al măsurilor întreprinse, autorul raportului conchide că s-a ajuns la o îmbunătățire materială, sanitară și morală a Chișinăului: „Odată ce au fost luate toate măsurile necesare pentru combaterea situațiilor cauzate de inspirațiile lui Bachus, starea de spirit în oraș s-a mai îmbunătățit, oamenii vin mai des la biserică, își petrec serile unindu-se, iar unii dintre ei citesc [...]” [25, p. 46].

Fumatul. Un alt viciu al chișinăuienilor l-a constituit fumatul. „La modă” în partea occidentală a lumii, această pasiune n-a întârziat să cunoască amploare și în rândul populației capitalei Basarabiei, practicarea căruia, în unele cazuri ducea la incendii. Spre exemplu, se presupune că în noaptea spre 31 iulie 1924, de la o țigară s-ar fi aprins Cinematograful Pavilion [30, p. 2; 31, p. 286-290].

Considerații finale. Marcat profund de manierele caracteristice lumii ruse și a amalgamului multicultural persistent, trăsăturile de comportament al chișinăuienilor perioadei interbelice înscrie tendințe de consolidare a unui specific regional. Surprinși într-un spațiu al confortului, drept generator al unei „somnolențe cotidiene”, locuitorii Chișinăului creează impresia unor persoane pasive, resemnate, contemplative și cu suflet domol. În același timp, cei din partea locului, par să fie de o ospitalitate nemaîntâlnită. Din inerție, în mediul urban continuă perpetuarea obiceiurilor, tradițiilor și moravurilor de familie raportate înaltei societăți, în conformitate cu tradițiile patriarhale țariste. Cultivate în familie, școală și biserică, societatea chișinăuiiană pare să perpetueze principii și valori morale sănătoase, produse de un cod al bunelor maniere bazat pe bunul simț, respect reciproc, corectitudine, cinste, omenie, onestitatea etc. În același timp, conduita orașenilor gravitează de multe ori între moralitate, religiozitate și superstiții, locuitorii fiind puși în situația de a alege între principiile morale și „plăcerile” existențiale. Asemenea orașelor mari, Chișinăul pare să nu fie scutit nici de provocările viciate, în perioada interbelică acesta se confruntă cu o serie de probleme (gen

alcoholism, fumat etc.) care arată o altă fațetă a orașului, ce surprinde prin degradarea morală și spirituală a locuitorilor săi.

Referințe bibliografice:

1. Ijboldina, Irina. *Valorile, obiceiurile, tradițiile și moravurile de familie ale populației ruse din Basarabia interbelică în literatura română*. În: „Revista de Etnologie și Culturologie”, vol. XXX, 2021, p. 141-148.
2. Sadoveanu, Mihail. *Drumuri basarabene*, ediție îngrijită de I. Oprea. Chișinău: Știința, 1992.
3. Sadoveanu, Mihail. *Chișinău. Aspecte din 1919*. În: „Opinia”, an. XVI, nr. 3824, 17 ianuarie 1920, p. 1.
4. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. V. București: Eminescu, 1924.
5. Radiana, R. *Nina*. În: „Viața Basarabiei”. Revista lunară: duplex Chișinău–București, an. 4, nr. 7-8, iulie–august 1935.
6. Безвиконный, Г. *Последний лишний человек*. În: „Кодры”, № 10, 1990, c. 126.
7. Teodorescu, Ion C. *Impresii din Basarabia*. În: „Lumina”, an. II, nr. 425 și 433, 5 și 13 noiembrie 1918, p. 1-2.
8. Guzun, Vadim. *Chestiunea refugiaților de peste Nistru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații 1919–1936*. Cluj-Napoca, 2012, 1000 p.
9. Grati, Aliona. *Drumuri prin Basarabia interbelică. (Auto)imagologie literară*. În: „Metaliteratură”, nr. 3-4, 2014, p. 5-25.
10. Smochină, Diacon Z., *Despre post*. În: „Luminătorul”, an. LVII, nr. 7, 1 martie 1924, p. 15-18.
11. Iorga, N. *Neamul românesc în Basarabia*. București, 1997.
12. P.H. *Cuvânt despre sănătate*. În: „Foaia plugarului”, an. III, nr. 2, februarie 1923, p. 97-100.
13. D.Gr., *Educația creștinească a copiilor*. În: „Luminătorul”, nr. 13, 1924, p. 46-51.
14. Fulga, Laurențiu. *Chișinău – orașul basmelor. Reportaj cu dragoste, vutcă, balalaici și moarte*. În: „Universul literar”, an. XLVII, nr. 26 și 27, 13 și 20 august 1938, p. 8.
15. Ясновидящая. În: „Бессарабия”, № 140, 25 июня 1920, c. 4.
16. Sava, Lucia. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918)*. Chișinău: Pontos, 2010, 320 p.
17. Preot P. Gheorghian. *Căsătoria ca act civil și ca taină bisericească*. În: „Luminătorul”, an. LVII, nr. 7, 1 martie 1924, p. 15-18.
18. *Matrimoniale*. În: „Sfârsla/Щелчок”, 15 decembrie 1928, nr. 1.
19. ANA (Chișinău), F.P. 2983, inv. 1, d. 58.
20. *Mișcarea populației României pe anul 1923* /Ministerul de Interne. București: Tipografia Curții Regale G. Göbl Fii, 1925.
21. Pr. Luțcan, A. *Circulara nr. 17*. În: „Luminătorul”, an. 18, 1 martie 1925, p. 22.
22. *O mireasă care a născut în ziua nunții și o fată care a înlocuit-o la biserică*. În: „Gazeta Basarabiei”, 17 octombrie 1936, p. 2.
23. Banu, George. *Sănătatea poporului român*. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935.
24. Sava, L. *Viața cotidiană și mentalitățile în orașul Chișinău în cadrul României întregite (1918–1940)*. În: „Petre Țuțea”. Anuar, New Europe College, 2007–2008, p. 305-369.
25. *Raportul Arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului din 3 aprilie 1919, Cu privire la rezultatele aplicării monopolului asupra alcoolului și influența lui asupra populației*. În: „Basarabia economică”, nr. 3-4, 1919, p. 44-46.
26. ANA (Chișinău), F. 723, inv. 1, d. 16.
27. Simionescu, I. *Beția*. În: „Foaia plugarului”, an. III, nr. 8, august 1923, p. 265-266.
28. Pr. Luțcan, A. *Circulara nr. 17*. În: „Luminătorul”, an. 18, 1 martie 1925, p. 22.
29. ANA (Chișinău), F. 723, inv. 1, d. 30.
30. *Marele incendiu din Chișinău*. În: „Aurora”, an. II, 4 august 1924, p. 2.
31. Xenofontov, Ion Valer. „Foc și pară” în Chișinăul interbelic. În: „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, vol. XI, Partea 2. Cahul: Tipografia „CentroGrafic” SRL, 2024, p. 286-290.